

УДК 657

ПОДАТКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК ТА ОСОБЛИВОСТІ

Д. О. Попчук

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, група ОіО-41,
навчально-науковий інститут економіки та менеджменту

Науковий керівник – д.е.н., професор О. В. Павелко

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

Статтю присвячено дослідженню податкової системи України, її становленню та розвитку. Розглянуто три етапи становлення та розвитку системи оподаткування. Охарактеризовано податкову систему України та визначено особливості її розвитку впродовж 1991–2010 рр.

Ключові слова: податкова система, система оподаткування, податки, збори, оподаткування.

The article is devoted to the study of the tax system of Ukraine, its formation and development. The study considers three stages of formation and development of taxation. The tax system of Ukraine is characterized and features of development for the period 1991–2010 are determined.

Keywords: tax system, taxation system, taxes, fees, taxation.

Жодна національна економіка не може ефективно розвиватися без встановлення чіткої та прозорої податкової системи, вимоги до якої обумовлюються чинною податковою політикою. Податкова політика є однією із стрижневих основ економічної системи держави. Через отримання податкових платежів держава має можливість розподіляти фінансові ресурси в різні сектори економічного і соціального розвитку. Тому формування дієвої податкової системи та реалізації ефективної податкової політики доцільно розглядати як важливий складник стратегічного управління розвитком макроекономічної системи. Вищезазначене обумовлює актуальність теми дослідження.

Мета дослідження – охарактеризувати податкову систему України, розглянути етапи її становлення, розвитку та висвітлити особливості.

Кожній країні притаманна своя податкова система, що має особливості та індивідуальну структуру, що визначається економічним становищем держави, політичними силами, які перебувають при владі та певною мірою обумовлюється наявністю або ж навпаки – відсутністю кризових явищ в економіці країни. Процес становлення податкової системи України розпочався з введенням в дію Закону України «Про систему оподаткування» 25.06.1991 р., а глибокого розвитку він набув з ухваленням 02.12.2010 р. Податкового кодексу України (ПКУ). Саме тоді відбулося впровадження на законодавчому рівні поняття «податкова система» (раніше використовувався термін «система оподаткування»).

Згідно з п. 6.3 ПКУ, податкова система – це сукупність податків і зборів, інших обов'язкових платежів і внесків до бюджету України та державних цільових фондів, які діють у встановленому законом порядку [1]. Також вона становить собою сукупність відносин: між органами державної влади та платниками, а також органами місцевого самоврядування; між органами державної законодавчої влади і контролюючими органами, між контролюючими органами і платниками. Податкова система є багаторівневою і досить

складною структурою, до її складу відносяться податки, збори та інші обов'язкові платежі, що перебувають у взаємозв'язку. Слід зауважити, що лише за умов цілісності, несуперечливості елементів, єдності, така сукупність податків і зборів здатна утворювати повноцінну державну податкову систему.

Всю історію оподаткування традиційно розподіляють на три етапи (таблиця).

Таблиця

Етапи становлення та розвитку оподаткування

	Види доходів держави	Особливості оподаткування
Стародавній світ – початок середніх віків	Доходи від власності правителя (експлуатація земель, промислів, майна). Данина, здобич, контрибуція, дар, громадянський трибут. Державне мито як плата за послуги	Переважають приватноправові доходи, податки існують у нерозвинутій, примітивній зародковій формі. Податки мають тимчасовий, випадковий, надзвичайний характер. Стягуються переважно з переможених іноземців, громадяни у вільні часи звільняються від більшості податків. Питання оподаткування вирішується колегіально (крім Римської імперії). Відкупна система збору податків
XVI–XVIII ст.	Специфічні акцизи. Подушний, поземельний, домовий. Особисто прибутковий	Звичайне і постійне джерело доходів. Право запровадження належить монархам. Значно збільшується кількість податків, переважно непрямих. Прямі утримуються здебільшого у формі реальних податків. Оподаткування здійснюється за зовнішніми ознаками, що спрощує контроль. Формується мережа фінансових установ, відповідальних за збір податків. Відкупна система збору податків зберігається
XIX–XXI ст.	Індивідуальний прибутковий податок. Соціальні податки, податок на прибуток корпорацій, акцизи, мито	Основне джерело державних доходів. Зменшується кількість податків. Розвивається оподаткування промислових, торговельних, транспортних підприємств. Загальність і справедливість – основні принципи оподаткування. Перехід від оподаткування за зовнішніми ознаками до оподаткування за чистим доходом платника. Запровадження органами законодавчої влади. Формується інститут місцевого оподаткування. Перехід до бюрократичного способу стягнення податків.

**Складено автором на основі: [2, С. 21].*

Вважається, що саме на третьому етапі остаточно сформувалася податкова система, оскільки у цей період сформувалися умови набуття оподаткуванням системності, а саме:

- перетворення податків на основне і постійне джерело державних доходів;
- існування податків різних видів, які взаємопов'язані між собою та доповнюють один одного;
- розвиток податкової науки та використання її здобутків у податковій практиці;
- встановлення єдиного податкового ладу на території всієї держави [2].

Важливу роль відіграли об'єктивні (вплив суспільної форми виробництва, відносин власності, зростання ВВП, відносин розподілу та державного правління) та суб'єктивні

чинники (суспільні, колективні та індивідуальні інтереси членів суспільства). Податкова система власне України розпочала формуватися за специфічних обставин, які склалися історично, що вплинуло на наявність численних особливостей її розвитку, зокрема в період 1991–2010 рр. (рисунок).

Рисунок. Особливості розвитку податкової системи України за період 1991–2010 рр. (до ухвалення Податкового кодексу України)

*Складено автором на основі: [2, С. 47].

З ухваленням Податкового кодексу України розпочався новий етап розвитку податкової системи, особливостями якого є уніфікація податкового законодавства, зменшення кількості податків, зборів та інших обов'язкових платежів, трансформація майнового оподаткування, зменшення ставок основних бюджетоутворюючих податків. З введенням у дію Податкового кодексу в законодавстві залишилися деякі суперечності й навіть додалися нові [2, С. 47]. Варто констатувати, що з одного боку впровадження певних видів податків, насамперед, залежить від владних органів, а з іншого – розвиток та формування податкової системи будь-якої країни обумовлюється фіскальною поведінкою платників податків (прийняттям, можливістю протестів, міграціями тощо).

Можна стверджувати, що податкова система України далека від досконалості, її формування продовжується – триває пошук подальшого вдосконалення податкового законодавства. На сьогодні можна стверджувати, що суб'єкти господарювання зазнають значних податкових навантажень, і основою податкової політики залишається фіскальна функція. Водночас в особливо важких економічних умовах сьогодення необхідно приділити особливу увагу питанню стимулювання економічної активності суб'єктів підприємницької діяльності.

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 20.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 05.05.2023). 2. Податкова система України : тренінг курс. навч. посіб. / за заг. ред. Тимченко О. М. Київ, 2012. 526 с.